

# ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ТА ОСНОВИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ENVIRONMENTAL SAFETY AND NATURAL RESOURCES

UDC 711.4:504

**Tetiana Kryvomaz**, Doctor of Technical Sciences, Candidate of Biological Sciences, Professor of the Department of Environmental Protection Technologies and Labor Protection  
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4161-9702> *e-mail*: [ecol@i.ua](mailto:ecol@i.ua)

**Igor Ilchenko**, PhD student  
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-0427-138X> *e-mail*: [revolenglab@gmail.com](mailto:revolenglab@gmail.com)

**Artem Tsyba**, PhD student  
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-4532-0982> *e-mail*: [absqueee@gmail.com](mailto:absqueee@gmail.com)

**Roman Hamotskyi**, PhD student  
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5469-8606> *e-mail*: [roman.gamotskii@gmail.com](mailto:roman.gamotskii@gmail.com)

**Yelyzaveta Hetman**, student  
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-0960-0846> *e-mail*: [liza.getman13@gmail.com](mailto:liza.getman13@gmail.com)

Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, Ukraine

## STUDY OF THE DEVELOPMENT OF BUILT ENVIRONMENT INCLUSIVENESS IN UKRAINE

***Abstract.** The development of accessibility in Ukraine is a justified necessity, as an inclusive and sustainable built environment provides a decent level of quality of life for people with disabilities and improves standards for all citizens. Not only millions of people with disabilities, but also elderly people, patients with temporary injuries, pregnant women and mothers with children in strollers, as well as other categories of citizens, the total number of which can reach half of the population of Ukraine, belong to the population groups with reduced mobility. All of them experience difficulties due to the improper organization of public space and the built environment during independent movement, communication or receiving any services. In addition, hundreds of thousands of Ukrainians were seriously injured during the war, and tens of thousands became disabled, and in the process of rehabilitating the survivors and rebuilding Ukraine, unprecedented challenges will have to be solved. When creating inclusive infrastructure, close cooperation with local communities is necessary, as depending on the region, the degree of infrastructure destruction and the number of people with limited mobility will differ. In a smart city, interactive accessible infrastructure creates an inclusive environment for people with disabilities, in which they can integrate into society, realizing their civic, cultural, political, social and economic rights and responsibilities. Accessibility extends to learning and working conditions, housing,*

public facilities, infrastructure and the urban environment. Inclusion involves the removal of barriers and the development of concrete solutions for the equal involvement of all citizens in various spheres of life. The Ministry of Community Development, Territories and Infrastructure is improving building regulations to meet barrier-free requirements, and all renovated facilities must meet accessibility regulations and standards by the end of 2024. The national strategy for creating a barrier-free space is calculated until 2030 and provides for the elimination of barriers in six main areas: physical, social, economic, educational, digital, and informational. Five key stages in the development of the concept of inclusivity in Ukraine are highlighted and it is indicated that under the conditions of successful implementation of the national strategy and adaptation of the best international experience of architectural inclusivity, Ukraine can become a good example of barrier-free environment for all.

**Key words:** inclusiveness, accessibility, built environment, reconstruction of Ukraine, safety.

**Т.І. Кривомаз, І.С. Ільченко, А.М. Циба, Р.О. Гамоцький, Є.А. Гетьман**

Київський національний університет будівництва та архітектури, м. Київ, Україна

## **ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТАПІВ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОСТІ ПОБУДОВАНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ**

**Анотація.** Розвиток безбар'єрності в Україні є обґрунтованою необхідністю, оскільки інклюзивне і стійке побудоване середовище забезпечує гідний рівень якості життя для людей з інвалідністю і покращує стандарти для всіх громадян. До маломобільних груп населення належать не тільки мільйони людей з інвалідністю, але й люди похилого віку, пацієнти з тимчасовими травмами, вагітні жінки та матері з дітьми в колясках, а також інші категорії громадян, загальна кількість яких може досягати половини населення України. Всі вони відчують труднощі через неналежну організацію громадського простору та побудованого середовища при самостійному пересуванні, комунікації або одержанні будь-яких послуг. Крім того, за роки війни сотні тисяч українців отримали серйозні травми, а десятки тисяч стали інвалідами, тому в процесі реабілітації постраждалих та відбудови України доведеться вирішувати безпрецедентні виклики. При створенні інклюзивної інфраструктури слід тісно співпрацювати з місцевими громадами, оскільки в залежності від регіону відрізнятиметься ступінь руйнування інфраструктури та кількість людей з обмеженою мобільністю. У розумному місті інтерактивна доступна інфраструктура створює інклюзивне середовище для людей з інвалідністю, в якому вони можуть інтегруватися в суспільство, реалізуючи свої громадські, культурні, політичні, соціальні та економічні права і обов'язки. Доступність поширюється на умови навчання і праці, житло, громадські заклади, інфраструктуру та міське середовище. Інклюзія передбачає усунення бар'єрів та розробку конкретних рішень для рівноправного залучення всіх громадян у різноманітні сфери життя. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури удосконалює будівельні норми для відповідності вимогам безбар'єрності, а до кінця 2024 року всі відновлені об'єкти мають відповідати нормам і стандартам доступності. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору розрахована до 2030 року і передбачає усунення бар'єрів у шести основних напрямках: фізичний, суспільний, економічний,

*освітній, цифровий, інформаційний. Виділено п'ять ключових етапів у розвитку концепції інклюзивності в Україні і зазначено, що за умов успішної реалізації національної стратегії та адаптації кращого міжнародного досвіду архітектурної інклюзивності, Україна може стати взірцем безбар'єрності побудованого середовища.*

**Ключові слова:** *інклюзивність, безбар'єрність, побудоване середовище, відбудова України, безпека.*

<https://doi.org/10.32347/2411-4049.2024.2.6-18>

## Вступ

Сьогодні розвиток безбар'єрності в Україні є обґрунтованою необхідністю, що насамперед обумовлено потребами військових з інвалідністю та всіх постраждалих внаслідок війни. Загалом до маломобільної групи належать не тільки мільйони людей з інвалідністю, але й люди похилого віку, пацієнти з тимчасовими обмеженнями рухливості, матері з дітьми в колясках та інші категорії громадян, загальна кількість яких може досягти половини населення України. За роки повномасштабної війни сотні тисяч українців отримали серйозні травми, а десятки тисяч стали інвалідами внаслідок ампутації кінцівок. В українському суспільстві зростає масове розуміння необхідності розвитку інклюзивного суспільства, що стимулює підвищення попиту на високі стандарти безбар'єрності.

Рівень якості життя людей з інвалідністю визначає успішність розвитку суспільства. Соціальна підтримка, доступ до освіти, забезпечення роботою, доступність медичних та інших послуг відіграють ключову роль у покращенні якості життя для цієї групи населення. Важливо забезпечити доступність інфраструктури та послуг, а також сприяти формуванню справедливого відношення суспільства до людей з інвалідністю. Підтримка передбачає не лише матеріальні ресурси, але і створення умов для самореалізації та активної участі цієї групи в усіх сферах життя соціуму. У справедливому інклюзивному суспільстві різноманіття стає додатковим ресурсом, що збагачує життя всіх громадян. Розвиток інклюзивного і стійкого побудованого середовища інтегрує проблеми людей з інвалідністю в соціальні, економічні та екологічні аспекти держави та бізнесу, покращує стандарти для всіх та забезпечує гідний рівень якості життя.

## Постановка завдання

Метою цього дослідження є визначення пріоритетних напрямків розвитку безбар'єрності побудованого середовища на фоні повномасштабної війни в Україні. У відповідності із поставленою метою сформульовано наступні завдання:

- визначити етапи розвитку інклюзивності побудованого середовища в Україні;
- проаналізувати напрямки розвитку безбар'єрного простору для створення інклюзивної інфраструктури;
- окреслити специфіку формування доступності міського простору та будівель для людей з інвалідністю в Україні.

## Результати досліджень

В ході розвитку концепції інклюзивності побудованого середовища в Україні можна виділити п'ять ключових етапів (рис. 1). Перші десятиріччя становлення української державності (1991-2010 рр.) інваліди залишалися «невидимими», оскільки у повсякденному житті стикалися з нездоланими бар'єрами. Це не тільки фізичні, інституційні та економічні бар'єри, пов'язані з середовищем, законами та політикою, але й стереотипи сприйняття інвалідів та відношення суспільства до людей з інвалідністю. Бар'єри принижують гідність людей, позбавляють їх прав і перешкоджають громадянам брати активну участь у житті суспільства. Бар'єри різного ґатунку виключають широкі верстви населення із суспільного життя. До маломобільних груп населення відносять людей, які відчують труднощі при самостійному пересуванні, комунікації або одержанні будь-яких послуг. До цієї категорії належать: 1) люди з різними функціональними порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату тощо; 2) люди, які отримали тимчасову травму або зараз хворіють; 3) діти до 7 років; 4) люди, які супроводжують маленьких дітей; 5) вагітні жінки; 6) люди похилого віку. Всі вони відчують складнощі через неналежну організацію громадського простору та побудованого середовища.



Рис. 1. Етапи та складові розвитку безбар'єрності в Україні

З розвитком демократичності українського суспільства зростає соціальний запит на задоволення потреб інвалідів, а у грудні 2011 р. Верховна Рада України винесла на розгляд законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інвалідів». Проте міська інфраструктура все ще не відповідає вимогам безбар'єрного середовища і всі позитивні зрушення у цьому напрямку відбувалися виключно за ініціативою проєктувальників, оскільки більшість ДБН застаріла та не відповідає потребам інвалідів.

З 2016 р. вже помітні тенденції до врахування міжнародного досвіду у законодавчих ініціативах та реалізованих планах розвитку побудованого середовища. Зараз Державна інспекція архітектури та містобудування України обов'язково перевіряє відповідність будівельних проєктів вимогам ДБН В.2.2-40:2018 «Будинки і споруди. Інклюзивність будівель і споруд» [4]. Питання безбар'єрності активно обговорюються в органах державної влади зі стейкхолдерами інклюзивності. Термін «інваліди» замінюють на вислів «люди з інвалідністю» або «люди з функціональними порушеннями». Інклюзія передбачає усунення бар'єрів та розробку конкретних рішень, які дозволять кожній людині рівноправно брати участь у суспільному житті. Один із

ключових принципів інклюзії полягає у збільшенні ступеня залучення громадян у всі різноманітні сфери життя. Доступність поширюється на умови навчання і праці, житло, громадські заклади, інфраструктуру та міське середовище. Доступність має бути не тільки архітектурною, а й інформаційною, оскільки необхідно враховувати потреби людей з вадами слуху, зору та іншими комунікативними та психофізичними обмеженнями.

Зараз вже проглядаються горизонти переходу на четверту сходинку розвитку безбар'єрності, досягнення якої заплановано в Україні на 2030 рік. На цьому етапі передбачається остаточна демаргіналізація теми інвалідів, а всі будівлі та інфраструктура мають бути безбар'єрними за замовчуванням. Повна інклюзивність та пропаганда рівності виводить з тіні людей з особливими потребами. Для забезпечення архітектурної безбар'єрності зважають на чотири ключові моменти:

1) визначають особливості побудованого середовища, які можуть створювати перешкоди для певних категорій людей;

2) враховують весь спектр функціональних порушень людей з інвалідністю;

3) ретельно аналізують всі рівні планування побудованого середовища – від загальної інфраструктури до найдрібніших деталей;

4) відстежують зворотний зв'язок від користувачів і проводять роботу над помилками.

П'ятим етапом формування безшовного побудованого середовища стане універсальний дизайн. Концепція універсального дизайну описує проєктування продуктів і архітектурного середовища таким чином, щоб вони були доступними для максимальної кількості людей, незалежно від їх віку, інвалідності, статусу чи інших факторів. Згідно зі Стокгольмською декларацією, дизайн для всіх – це дизайн для людської різноманітності, соціальної інтеграції та рівності [13]. Проєкт Європейської комісії «Дизайн для всіх» спрямовано на забезпечення доступності середовища, продуктів, послуг та інтерфейсів для людей різного віку та можливостей у різноманітних ситуаціях і за різних обставин. Це такий дизайн простору, будівель, предметів і послуг, яким можуть користуватись абсолютно всі без будь-якої особливої адаптації [9].

**Розвиток інклюзивності.** Тенденції розвитку безбар'єрності та нагальна необхідність вселяють надію, що повна інклюзивність та універсальний дизайн побудованого середовища можуть бути реалізовані в Україні. У 2021 р. за ініціативи Олени Зеленської було прийнято «Національну стратегію з безбар'єрності», розроблено «Довідник безбар'єрності» та «Альбом безбар'єрних рішень» [1, 5]. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури продовжує удосконалення будівельних норм для відповідності вимогам безбар'єрності, а до кінця 2024 року всі відновлені об'єкти мають відповідати нормам і стандартам доступності [4, 8]. Уряд вже затвердив розроблену Міністерством відновлення постанову, згідно з якою підрядники під час проєктування, будівництва і відновлення пошкоджених об'єктів зобов'язані дотримуватися норм забезпечення доступності для маломобільних груп населення. Агентство відновлення уклало Меморандум про співпрацю з експертами з безбар'єрності, а реалізація пріоритетного проєкту «Безбар'єрне відновлення» житла та соціальних об'єктів, зруйнованих через війну, передбачає такі заходи:

1) Запровадження системи контролю за додержанням державних будівельних норм і стандартів щодо створення умов доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення;

2) Запровадження нових та удосконалення ряду чинних будівельних норм і стандартів у сфері створення безбар'єрного простору, зокрема таких, що стосуються інклюзивності закладів соціального захисту населення;

3) Навчання фахівців у сфері містобудування, архітектури і транспорту сучасним підходам до створення безбар'єрного простору;

4) Активізація роботи з громадами в частині створення безбар'єрного простору на місцях.

При створенні інклюзивної інфраструктури слід тісно співпрацювати з місцевими громадами, оскільки в залежності від регіону вирізнятиметься ступінь руйнування інфраструктури та кількість людей з обмеженою мобільністю. У бюджеті Києва на 2024 рік для створення безбар'єрного простору заплановано близько 1,5 млрд грн, оскільки доступність та інклюзивність задекларовано у якості пріоритетних напрямків розвитку столиці. Передбачені кошти підуть на забезпечення житлового фонду пандусами та іншими необхідними умовами, щоб зробити вулиці міста Київ більш доступними. Не залишаються осторонь і інші міста України, так, у Львові на площі Ринок облаштовано інклюзивний простір для безперешкодного переміщення маломобільних груп населення. Громадською організацією дослідження комфорту міського простору та якості життя «ЛУН Місто» створено єдину базу безбар'єрних локацій, чек-лист безбар'єрності житла та мапу безбар'єрності України [2].

Державна політика безбар'єрності передбачає формування такого підходу, за якого кожна людина може отримати вільний доступ до будь-якої сфери життя: навчання, будівництва кар'єри, безбар'єрного пересування країною тощо. У квітні 2021 року була прийнята Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору, яка була розроблена в межах ініціативи першої леді Олени Зеленської «Без бар'єрів» та на виконання Указу Президента України. Стратегія розрахована до 2030 року і передбачає усунення бар'єрів у шести основних напрямках: фізичний, суспільний, економічний, освітній, цифровий, інформаційний.

**Інформаційний напрямок.** У межах розвитку інформаційного напрямку планується створити такі умови, за яких люди, незалежно від своєї мобільності, функціональних порушень чи комунікативних можливостей, зможуть отримувати доступ до інформації та користуватись усіма необхідними технологіями.

Усунення бар'єрів також передбачає роботу з міфами та стереотипами щодо тих чи інших груп населення. Згідно з опитуванням громадської організації людей з інвалідністю Fight For Right у партнерстві з Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС), яке було проведено перед повномасштабним вторгненням у 2021 році, для 61% опитаних людей інвалідність асоціювалася з такими висловлюваннями: «непрацездатні», «люди з обмеженими можливостями», «люди, які не можуть себе самостійно обслужити», «люди, які потребують допомоги», «безпорадні», «недієздатні», «люди, які стикаються з життєвими труднощами», «люди з труднощами в спілкуванні» [10]. А у 2023 році соціологічна група «Рейтинг» в рамках проекту «Центр експертизи у сфері прав людей з інвалідністю» провела

«Національне соціологічне дослідження про сприйняття людей з інвалідністю в Україні» на замовлення Громадської спілки «Всеукраїнське об'єднання організацій в інтересах осіб з інвалідністю «Ліга сильних». Дослідження виявило, що дві третини опитаних позитивно сприймають військових з інвалідністю, відчуваючи при зустрічі з ними вдячність (60%), співчуття (50%), гордість (39%) та сум (28%) [3]. До цивільних з інвалідністю ставлення більш нейтральне і проявляється дещо інший спектр емоцій: співчуття – 71%, сум – 34%, надія – 15%. З іншого боку, всі респонденти з інвалідністю свідчать, що оточуючі у 71% демонструють жалість по відношенню до них [7]. Очевидно, що тенденції відношення до людей з інвалідністю змінюються, але ця тема потребує подальшої демаргіналізації для налагодження рівної інклюзивної взаємодії у суспільстві.

Серед заходів інформування суспільства щодо покращення побудованого середовища для людей з інвалідністю виділяють:

- аналіз кращих інклюзивних рішень на основі міжнародного досвіду;
- збір інформації про проблеми доступності до об'єктів міської інфраструктури для людей з обмеженою мобільністю;
- розвиток бази даних пропозицій та рішень щодо безбар'єрності та інклюзивності;
- посилення централізованого відкритого доступу до інформації для покращення мобільності інвалідів;
- підвищення якості життя людей з обмеженими можливостями;
- вдосконалення засобів інклюзивності для відповідності потребам всіх громадян, у тому числі людей з інвалідністю;
- розширення ефективної інформаційної взаємодії між суспільством та органами влади для вирішення проблем людей з інвалідністю;
- розвиток інформаційно-комунікаційних технологій;
- пошук нових шляхів впровадження інклюзії людей з інвалідністю на практиці у цілісний та інтегративний спосіб.

**Суспільний і громадянський напрям** розвитку передбачає створення рівних можливостей для активної участі всіх людей у громадському житті. Кожна людина вільна у своєму самовираженні і оточення не повинне її засуджувати внаслідок специфічних ознак. Різноманітні прояви людської особистості посилюють спільноту і сприяють розвитку суспільства в цілому.

Зараз людей з інвалідністю вже неможливо не помічати, як це було за часів «невидимих інвалідів», про що свідчить опитування: 50% опитаних дуже часто зустрічають людей з інвалідністю у повсякденному житті, 46% – зрідка і тільки 4% – ніколи [7]. Однак, у українського суспільства все ще немає достатнього досвіду адекватної взаємодії з людьми з інвалідністю, про що свідчить і неповне розуміння терміну «інклюзивність». Хоча 90% опитаних розуміє, що люди з інвалідністю здатні за певних умов вести таке ж активне життя, як і інші, однак ще немає уявлення про інклюзивність, як про форму спільного життя звичайних людей і людей з інвалідністю у суспільстві [3]. З одного боку, опитані демонструють високий ступінь схвалення соціальної інтеграції людей з інвалідністю та особистого комфорту у комунікації із ними, але водночас родичі та друзі людей з інвалідністю свідчать, що більшість інвалідів вважають себе нещасними [7]. Від респондентів з інвалідністю стало відомо, що головна їхня потреба бути видимими та прийнятими суспільством. Вони готові не

тільки розповідати про свої проблеми, але й безпосередньо залучатися в покращення безбар'єрності середовища для створення інклюзивного і справедливого суспільства з рівними можливостями для всіх [3]. Соціальний супровід є важливим джерелом психологічної підтримки, якої потребує людина з інвалідністю у повсякденному житті. Соціальна підтримка сприяє створенню інклюзивного середовища для людей з інвалідністю, в якому вони можуть інтегруватися в суспільство і користуватися своїми громадянськими, культурними, політичними, соціальними та економічними правами і обов'язками. Суспільний і громадянський напрям розвитку спрямовано на покращення якості життя людей з інвалідністю, зокрема:

- безбар'єрне спілкування;
- інтеграція людей з інвалідністю в суспільство;
- соціальні бізнес-моделі інтегровані з державними ресурсами та місцевими громадами;
- вимоги щодо доступності та інклюзії в межах політичної, законодавчої та стандартизаційної систем;
- формування контрольних списків потреб людей з інвалідністю;
- формування підґрунтя для конструктивних, соціальних та законодавчих змін;
- підвищення якості життя людей з обмеженими можливостями.

**Фізичне середовище.** Головним дискримінаційним моментом в українському суспільстві люди з інвалідністю вважають обмеження своєї мобільності, тобто можливості вільно пересуватись за межами помешкання, доступу до об'єктів публічного простору тощо [3]. Побудоване середовище (будівлі, вулиці, тротуари, транспорт) має бути фізично доступним для всіх людей, в тому числі для маломобільних груп населення. Інструменти оцінки інклюзії та індекси ефективності інклюзії інвалідності тестують міста та надають можливість розробити обґрунтовані коригувальні заходи для безбар'єрного міського дизайну з урахуванням потреб людей з інвалідністю [12]. Фізичний напрямок підтримки людей з інвалідністю передбачає розроблення єдиних архітектурних стандартів та включає такі аспекти:

- розробка обґрунтованих заходів для інклюзивного міського дизайну з урахуванням потреб людей з інвалідністю;
- сервісні моделі фізичної доступності з комунікаційними стратегіями та технічними пристосуваннями;
- архітектурна доступність житла;
- безшовне середовище;
- інклюзивний простір рівних можливостей;
- системи безбар'єрної доступності;
- єдина база безбар'єрних локацій;
- чек-лист безбар'єрності житла;
- інструменти оцінки інклюзії інвалідності;
- індекси ефективності інклюзії.

**Освітній напрямок розвитку інклюзивності.** У кожної людини має бути вільний доступ до якісної освіти, причому впродовж всього життя для вдосконалення навичок та розширення можливостей. Згідно з опитуванням людей з інвалідністю, найкращі можливості для себе вони визначають саме у сфері освіти та навчання [3]. Водночас, 40% опитаних жінок та 24% опитаних



чоловіків з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень не вміють читати [10]. Близько двох третин людей з порушеннями опорно-рухового апарату (64%) не відвідують культурні заклади та суспільні заходи. Менше половини людей з порушеннями зору (46%) та лише кожна п'ята людина з порушеннями опорно-рухового апарату (23%) були на культурних заходах, де враховувалися їхні особливі потреби. Більше третини людей з порушеннями зору (37%) вважають, що книг у доступному форматі могло б бути більше [7]. Таким чином, напрямок розвитку інклюзивної освіти має враховувати:

- програми перекваліфікації для дорослих з особливими потребами;
- центри перепрофілювання, реабілітації, навчання, відновлення та соціалізації військових;
- онлайн освіта з урахуванням потреб людей з обмеженими можливостями;
- безбар'єрність навчальних закладів;
- спеціалізована освіта для осіб з інвалідністю;
- інтеграція людей з інвалідністю в усі навчальні заклади.

**Економічний напрямок розвитку інклюзії** означає забезпечення таких умов, за яких людина може працевлаштуватись і відчувати себе захищеною від будь-яких проявів дискримінації. Передбачається створення можливостей для отримання фінансових та інших ресурсів для підприємницької діяльності широких верств населення. Згідно з дослідженням, людям з інвалідністю найменше шансів знайти роботу та займатися підприємництвом в Україні. Вони найчастіше стикаються з дискримінацією в процесі пошуку роботи, а працевлаштування людей з інвалідністю здебільшого носить номінальний характер для виконання квоти [3].

Водночас міжнародний та вітчизняний досвід доводить, що інклюзивно привітні організації за рахунок залучення інвалідів заробляють більше грошей. Поки Гітлер присипляв інвалідів, у Британії під час Другої світової війни працювало понад 750 000 інвалідів, у тому числі льотчик-випробувач з ампутованими ногами Дуглас Бадер, який був національним героєм. У Британії The Kings National Roll Scheme заохочувала підприємства працевлаштовувати колишніх військовослужбовців-інвалідів, а сучасні законодавчі ініціативи спрямовані на підвищення обізнаності бізнес-спільноти про переваги використання інклюзивної робочої сили [14]. Для розвитку інклюзивності в економічній сфері необхідно звертати увагу на такі аспекти:

- інформаційні ресурси про працевлаштування для людей з інвалідністю;
- державні програми по наданню роботи ветеранам;
- компенсація роботодавцям за створення робочих місць для людей з інвалідністю;
- стимулювання інклюзивно привітних організацій.

**Цифрова безбар'єрність** передбачає доступ усіх соціальних груп до широкого спектру онлайн послуг та інтернет можливостей та охоплює всі сфери Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору. Аналіз ключових концепцій міжнародних ініціатив розумних міст (smart city) та методів управління даними дозволяє розробити соціальну бізнес-модель для людей з інвалідністю на основі мобільної сервісної платформи безбар'єрних комунікацій. Сучасні архітектурні концепції планування та проєктування для

створення безбар'єрного побудованого середовища використовують принципи розумного міста. Цифрова інфраструктура інклюзивного середовища включає такі аспекти:

- розробка системи інклюзивної інфраструктури на основі засобів розумного міста (smart city);
- індивідуальні послуги маршрутизації для доступу людей на інвалідних візках;
- мобільна сервісна платформа для безбар'єрних переміщень у побудованому середовищі;
- інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій з постачальниками транспортних послуг для людей з інвалідністю;
- цілісна та інтерактивна інклюзія людей з інвалідністю;
- цифрові платформи для інклюзивного туризму та культурних заходів.

Наразі найбільш терміновим завданням у сфері цифрової безбар'єрності є налагодження онлайн системи документообігу для процедури отримання інвалідності для військових і цивільних травмованих внаслідок військових дій.

Контрольний список потреб та проблем людей з інвалідністю слугуватиме керівництвом для архітектурної концепції та планування розумного міста для створення об'єктів, доступних для людей з інвалідністю в приватних і громадських будівлях. Це сприятиме розвитку інклюзивності та безбар'єрності побудованого середовища України і допоможе поліпшити якість життя всіх людей, в тому числі людей з інвалідністю, а особливо військових, які отримали поранення на війні.

## Дискусія

В процесі відбудови України та реабілітації постраждалих внаслідок війни доведеться вирішувати безпрецедентні виклики. Дві третини українців (66%) вважають, що держава повинна опікуватись проблемами людей з інвалідністю, а майже половина (49%) покладає відповідальність на органи місцевої або центральної влади [10]. Водночас безпосередньо люди з інвалідністю переважно розраховують на самих себе, що свідчить про зневіру по відношенню до держави та суспільства. Майже 60% опитаних зазначили, що люди з інвалідністю найбільше потребують фінансової допомоги, 50% – медичної, 40% – психологічної [3]. Більшість опитаних посередньо та погано оцінили загальний стан вирішення проблем та розвиток ініціатив для людей з інвалідністю. Зокрема, респонденти з інвалідністю часто пов'язували проблеми з реабілітацією не тільки з недостатнім фінансуванням, але й відсутністю реабілітаційних центрів у невеликих містах та непристосованістю лікарень до базових потреб інвалідів.

Відчутна різниця у сприйнятті суспільством військових та цивільних людей з інвалідністю, але загалом все більше уваги приділяється проблемам інвалідів в цілому. Водночас є певний дисбаланс уваги до різних аспектів інвалідності. Наприклад, більше уваги приділяється протезуванню і водночас менше обговорюють проблеми людей, які втратили слух або зір. За оцінкою німецької компанії Ottobock та її медичних партнерів, вартість протезування може сягати 50 тисяч євро, а виплат від держави у розмірі 20 тисяч євро не вистачає, тому люди змушені звертатися по допомогу до благодійних організацій [11].

Внаслідок війни значно збільшується кількість людей з інвалідністю, які не повинні відчувати обмежень, тому необхідно створити належні умови для їх життя. Вартість війни не може і не повинна вимірюватися виключно цифрами, але витрати на війну та на ліквідацію її наслідків вимагають колосальних фінансів. Недостатнє фінансування військових, які отримали жахливі поранення, це не тільки неповага до їх подвигів, але й ганьба для держави та суспільства. Військові, які втратили своє здоров'я на війні, повинні отримувати від всіх членів суспільства більше допомоги та підтримки. Наші герої повинні відчувати впевненість, що держава і всі громадяни України їм глибоко вдячні і зроблять все можливе для забезпечення комфортного життя і самореалізації.

Люди з обмеженою мобільністю потребують постійної соціальної підтримки у повсякденному житті. В багатьох країнах розроблено індикатори інклюзивності міст, стандарти безбар'єрності міського середовища та цифрові інструменти підтримки інклюзивності [12]. Безбар'єрність для людей з інвалідністю в приватних і громадських будівлях зробить наші міста розумнішими та інклюзивнішими і допоможе поліпшити якість життя для всіх людей, особливо для ветеранів. У розумному місті інтерактивна доступна інфраструктура створює інклюзивне середовище для людей з інвалідністю, в якому вони можуть інтегруватися в суспільство, реалізуючи свої громадські, культурні, політичні, соціальні та економічні права і обов'язки. Це допоможе громадянам України, постраждалим внаслідок війни, адаптуватися до життя, знизити посттравматичний синдром, підвищити якість життя. Адаптуючи кращий міжнародний досвід архітектурної інклюзивності, Україна може стати взірцем безбар'єрності після відбудови та реконструкції міст.

## **Висновки**

Визначено п'ять етапів розвитку інклюзивності в Україні і відзначено, що безбар'єрність в Україні є обґрунтованою необхідністю для інтеграції людей з інвалідністю в соціальні, економічні та екологічні аспекти бізнесу та держави, що покращує стандарти для всіх громадян.

Проаналізовано Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору, що передбачає усунення бар'єрів у шести основних напрямках: фізичний, суспільний, економічний, освітній, цифровий, інформаційний. При створенні інклюзивної інфраструктури слід тісно співпрацювати з місцевими громадами, оскільки в залежності від регіону вирізнятиметься ступінь руйнування інфраструктури та кількість людей з обмеженою мобільністю.

Інтерактивна доступна інфраструктура створює інклюзивне середовище для людей з інвалідністю, в якому вони можуть інтегруватися в суспільство, реалізуючи свої громадські, культурні, політичні, соціальні та економічні права і обов'язки. Доступність поширюється на умови навчання і праці, житло, громадські заклади, інфраструктуру та міське середовище.

За роки війни сотні тисяч українців отримали серйозні травми, а десятки тисяч стали інвалідами, тому в процесі реабілітації постраждалих та відбудови доведеться вирішувати безпрецедентні виклики, але, адаптуючи кращий міжнародний досвід архітектурної інклюзивності, наша країна може стати взірцем безбар'єрності.

Безбар'єрність потрібна всьому суспільству, оскільки розвиток інклюзивного і стійкого побудованого середовища покращує стандарти для

всіх та забезпечує гідний рівень якості життя для інвалідів, а загалом інклюзія передбачає усунення бар'єрів та розробку конкретних рішень для рівноправного залучення всіх громадян у різноманітні сфери життя.

## СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Альбом безбар'єрних рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bcl.com.ua/albomrozdil1/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.03.2024.
2. Громадська організація дослідження комфорту «ЛУН Місто» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://misto.lun.ua/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.03.2024.
3. Громадська спілка «Всеукраїнське об'єднання організацій в інтересах осіб з інвалідністю «Ліга сильних» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ls.org.ua/centre/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.03.2024.
4. ДБН В.2.2-40:2018. «Будинки і споруди. Інклюзивність будівель і споруд» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn\\_v\\_2\\_2\\_40/1-1-0-1832](https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_v_2_2_40/1-1-0-1832). – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.03.2024.
5. Довідник безбар'єрності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://bf.in.ua/?fbclid=IwAR0eG--wXXFCzmhrsKHUIq0ajbPHIuJj2TqPkqfYSCVEv2fWpb6W1C-P2\\_c](https://bf.in.ua/?fbclid=IwAR0eG--wXXFCzmhrsKHUIq0ajbPHIuJj2TqPkqfYSCVEv2fWpb6W1C-P2_c). – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.03.2024.
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інвалідів». – Відомості Верховної Ради. – 2012. – №31. – С. 381.
7. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kiis.com.ua/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.03.2024.
8. Проект Закону України №6458 «Про здійснення комплексної реконструкції кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=73497](https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73497). – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.03.2024.
9. EIDD Design for All Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dfaueurope.eu/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.03.2024.
10. Fight For Right [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ffr.org.ua/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.03.2024.
11. Houpr Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://houpr.org/uk/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.03.2024.
12. Rebernik N., Szajczyk M., Bahillo A., Goličnik Marušić B. Measuring disability inclusion performance in cities using disability inclusion evaluation tool (DIETool). – Sustainability. – 2020. – №12.4. – P. 1378.
13. The EIDD Stockholm Declaration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dfaueurope.eu/what-is-dfa/dfa-documents/the-eidd-stockholm-declaration-2004/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.03.2024.
14. The role of disabled people in economic growth [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cdp-2018-0038/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.03.2024.

*Стаття надійшла до редакції 06.02.2024 і прийнята до друку після рецензування 22.04.2024*

## REFERENCES

1. An album of barrier-free solutions. Retrieved 2024, March 20 from <https://bcl.com.ua/albomrozdil1> [in Ukrainian].
2. Non-governmental organization of comfort research "LUN City". Retrieved 2024, March 20 from <https://misto.lun.ua/> [in Ukrainian].

3. Public union "All-Ukrainian Association of Organizations in the Interest of Persons with Disabilities "League of the Strong". Retrieved 2024, March 20 from <https://ls.org.ua/centre/> [in Ukrainian].
4. State building regulations B.2.2-40:2018. "Buildings and structures. Inclusiveness of buildings and structures". Retrieved 2024, March 20 from [https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn\\_v\\_2\\_2\\_40/1-1-0-1832](https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_v_2_2_40/1-1-0-1832) [in Ukrainian].
5. Barrier-free guide. Retrieved 2024, March 20 from [https://bf.in.ua/?fbclid=IwAR0eG--wXXFCzmhrsKHUIq0ajbPHIuJj2TqPkqfYSCVEv2fWnb6W1C-P2\\_c](https://bf.in.ua/?fbclid=IwAR0eG--wXXFCzmhrsKHUIq0ajbPHIuJj2TqPkqfYSCVEv2fWnb6W1C-P2_c) [in Ukrainian].
6. The Law of Ukraine «On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Rights of Disabled Persons». (2012). Verkhovna Rada information. №31. P. 381. [in Ukrainian].
7. Kyiv International Institute of Sociology (KIIS). Retrieved 2024, March 20 from <https://kiis.com.ua/> [in Ukrainian].
8. Draft Law of Ukraine No. 6458 «On the implementation of comprehensive reconstruction of neighborhoods (microdistricts) of outdated housing stock». Retrieved 2024, March 20 from [https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=73497](https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73497) [in Ukrainian].
9. EIDD Design for All Europe. Retrieved 2024, March 20 from <https://dfaeurope.eu/>
10. Fight For Right. Retrieved 2024, March 20 from <https://ffr.org.ua/>
11. Houp Foundation. Retrieved 2024, March 20 from <https://houp.org/uk/>
12. Rebernik, N., Szajczyk, M., Bahillo, A., Goličnik Marušić, B. (2020). Measuring disability inclusion performance in cities using disability inclusion evaluation tool (DIETool). *Sustainability*, 12.4, 1378.
13. The EIDD Stockholm Declaration. Retrieved 2024, March 20 from <https://dfaeurope.eu/what-is-dfa/dfa-documents/the-eidd-stockholm-declaration-2004/>
14. The role of disabled people in economic growth. Retrieved 2024, March 20 from <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cdp-2018-0038/>

*The article was received 06.02.2024 and was accepted after revision 22.04.2024*

### **Кривомаз Тетяна Іванівна**

доктор технічних наук, кандидат біологічних наук, професор кафедри технологій захисту навколишнього середовища та охорони праці Київського національного університету будівництва та архітектури

**Адреса робоча:** 03037 Україна, м. Київ, проспект Повітряних сил, 31

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4161-9702> **e-mail:** [ecol@i.ua](mailto:ecol@i.ua)

### **Ільченко Ігор Святославович**

аспірант Київського національного університету будівництва та архітектури

**Адреса робоча:** 03037 Україна, м. Київ, проспект Повітряних сил, 31

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-0427-138X> **e-mail:** [revolenglab@gmail.com](mailto:revolenglab@gmail.com)

### **Циба Артем Миколайович**

аспірант Київського національного університету будівництва та архітектури

**Адреса робоча:** 03037 Україна, м. Київ, проспект Повітряних сил, 31

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-4532-0982> **e-mail:** [absqueee@gmail.com](mailto:absqueee@gmail.com)

### **Гамоцький Роман Олегович**

аспірант Київського національного університету будівництва та архітектури

**Адреса робоча:** 03037 Україна, м. Київ, проспект Повітряних сил, 31

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5469-8606> **e-mail:** [roman.gamotskii@gmail.com](mailto:roman.gamotskii@gmail.com)

### **Гетьман Єлизавета Андріївна**

студентка Київського національного університету будівництва та архітектури

**Адреса робоча:** 03037 Україна, м. Київ, проспект Повітряних сил, 31

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-0960-0846> **e-mail:** [liza.getman13@gmail.com](mailto:liza.getman13@gmail.com)